

VSEBINA

- 7** Manca Košir **VSE O ŽENSKAH ALI VSE O ŽENSKI?**
- 17** Gale Berkowitz **KOL'KOR PRIJATL'Č, TOL'KO LET**
- 21** Beležka o Miru Gavranu

Miro Gavran

VSE O ŽENSKAH

Sve o ženama, 2000

Prva slovenska uprizoritev

Premiera 15. januarja 2005

Prevajalka **ALENKA KLABUS VESEL**
Režiserka **BARBARA HIENG SAMOBOR**
Scenograf **ANDREJ ERJAVEC**
Kostumograf **ALAN HRANITELJ**
Avtor glasbe **MILKO LAZAR**
Lektorica **BARBARA ROGELJ**
Avtor videa **KARPO GODINA**
Snemalec **STONE STOJKO**
Oblikovalec svetlobe **ANDREJ KOLEŽNIK**

Vodja predstave in šepetalka **Sanda Žnidarčič**
Tehnični vodja **Janez Koleša**
Vodja scenske izvedbe **Matej Sinjur**
Vodji tehničnih ekip **Roman Benda** in **Branko Tica**
Vodja tonskih tehnikov **Sašo Dragaš**
Vodja osvetljevalcev **Andrej Koležnik**
Vodja frizerk **Jelka Leben**
Vodja garderoberk **Angelina Karimović**
Rekviziterja **Borut Šrenk** in **Sašo Ržek**

Sceno so izdelali pod vodstvom mojstra **Vlada Janca** in kostume pod vodstvom mojstric **Blanke Barbarič** in **Branke Spruk** v delavnicah MGL.

Igrajo

Lada, Greta, Nena, Karolina **KARIN KOMLJANEC**
Anita, Dubravka, Marija, Agneza **JETTE OSTAN VEJRUP**
Stela, Olga, Jasna, Luiza **BERNARDA OMAN**

Deklice na video posnetku so **Ana Vatovec** (Mima), **Lucija Ostan Vejrup** (Biba) in **Izabela Milanez** (Dada)

Karin Komljanec, Bernarda Oman, Jette Ostan Vejrup

Manca Košir

VSE O ŽENSKAH ALI VSE O ŽENSKI?

Človek se duševno, domišljjsko, telesno, živčno, fizikalno, normalno, kemijsko, blazno, potuhnjeno goni vsak trenutek svojega bivanja.

Vitomil Zupan

Prolog

Spominjam se: po premieri Gavranove igre *Sve o ženama (Vse o ženskah)* v Zagrebu se je slišal smeh in navdušene ovacije. Jaz sem — kljub užitku ob gledanju odlične predstave — obsedela z grenkim okusom: Take smo ženske? Zaželela sem si stisniti roko avtorju in slišati njegov odgovor na moje temeljno vprašanje: Kako ti, da vi, Miro Gavran, tako dobro poznate žensko dušo? Potem sem si zaman prizadevala za uprizoritev Gavranove drame na Slovenskem. Zdaj se je zgodilo. Urednica gledališkega lista ni vedela za mojo štorijo z Gavranovimi ženskami, ko me je povabila k pisanju. Rekla sem DA, ker verjamem, da moramo skleniti kroge, ki smo jih zarisali in razprli, da nam znamenja narekujejo, naj končamo, kar smo začeli, da nam nebo ponuja možnost za to, da bo, kar smo želeli, da bi bilo. Dobila sem priložnost, da besedilo preberem še v slovenščini. In se ponovno zamislim. Razmislím.

...

Vse o ženskah je igra, ki z malo besedami in v kratkem času pove ogromno. Razkriva številne plasti ženske duše in neusmiljeno terja to, kar zahtevajo dobre umetnine — lasten odgovor na zastavljena vprašanja, soočenje s samim seboj: Kaj pa ti? Kakšna si ti, se pravi jaz?

Nastopajo samo tri igralke, ki hitro skačejo iz prizora v prizor; spremenjene s skromnimi stilskim sredstvi nam prikažejo številne ženske like v tipičnih situacijah vsakdanjega življenja. Gavran, ki je izjemen pripovedovalec zgodb (prevedenih imamo že več romanov enega najbolj slavnih hrvaških književnikov, katerega prozo natiskujejo in dramatično igrajo po mnogih deželah sveta), se je odločil za tematsko strukturo, ki razbija linearno pripoved v pet zgodb: o prijateljstvu, karieri, ljubezni, vrtcu in upokojenkah v domu.

Iskanje identitete in lastnih občutkov

Zgodba *Samo prijateljstvo* reprezentira razmerje treh žensk srednjih let, od katerih je glavna junakinja tipična antijunakinja. Čeprav stara sedemintrideset let, še mladenka v procesu odraščanja. Še pred petimi leti je živela pri mami, ki jo je usmerjala s svojimi predstavami in zahtevami, zaradi česar ni zmogla prepoznati, kdo in kaj je, česa noče in kaj hoče. Njena identiteta se je gibala v horizontu uresničevanja maminih želja, projiciranih nanjo. Take želje niso nikoli povsem uresničene, zato sta tako mati kot hči nenehno bivali v razočaranjih, občutkih krivde in frustracij, v stalnem pomanjkanju – v manku ljubezni, ki je človekova najbolj temeljna potreba. Če ni zadovoljena potreba po ljubezni – tako po ljubezni drugih kot ljubezni do sebe –, v človeku raste globoka rana, ki je nič ne more popolnoma zaceliti in se ne zaceli nikdar. Človek, ki ne čuti, da je njegova potreba po ljubezni zadovoljena, ne zmore biti cel ne na telesni, ne na duševni, ne na socialni in duhovni ravni. Zato je bistveni razlog človekovih frustracij in nezadovoljstva prav ta manko ljubezni. In prav zato se sleherno umetniško delo vedno znova ukvarja z ljubeznijo, s pomanjkanjem te ljubezni v posamezniku in med ljudmi, iz česar se oblikujejo napeti odnosi in se vzpostavljajo takšna razmerja, kot jih kaže tudi Gavranova igra *Vse o ženskah*.

Pred petimi leti je plaha Anita, ki se ni nikoli znala sama odločiti in ki ni vedela, kaj bi, spoznala odločno Lado. Ta ji je – kot je mislila sama – popolnoma spremenila življenje. Spravila jo je stran od posesivne matere, ji pomagala najti lastno stanovanje, se družila z njo, kadar je le mogla, šla z njo na počitnice in naredila vse, da bi Anita postala samostojna osebnost. Lada je s svojim projektom zadovoljna, čeprav po njenem Anita temeljnega vzorca kljub temu ni spremenila: ostala je revica z občutkom krivde. Ta dan ji je ravnatelj očital, da je slaba pedagoginja, ker je preveč popustljiva, počila ji je cev v kopalnici in razmočilo je še strop spodnje sosesde, ki bo jutri praznovala šestdeseti rojstni dan v taki svinjariji, ipd. In zdaj še Lada odhaja za dva meseca v tujino ter ubožico pušča na milost in nemilost sami sebi. Zabiča ji, naj odloži telefonsko slušalko, če jo bo poklicala mama. Noče slišati, ko Anita plaho odgovarja, da gre vendar za njeno mamo. Ni govora, da bi komunicirala z njo, s tako sebičnico!, je odločna Lada. »Draga moja, glej, da boš pridna, ko me ne bo,« ji požuga pred odhodom. Anita obljubi, da bo, in vpraša, s kom bo pa njena hči, zdaj ko bo ona na potovanju. Lada odločno: »Kje pa piše, da bi morala biti s kom? Sama bo. Štirinajst let je stara. Zna skrbeti sama zase. Jaz sem jo vzgojila za življenje. Ne pa zase, kot tebe tvoja mama.«

Po dveh mesecih Lada najde prijateljico spremenjeno. Telesno in duševno. Anita si je ostrigla po njenem čudovite dolge lase in je zdaj grozna. Kdo jo je pregovoril? Sama sem se odločila, pravi Anita. »Sama? Ne me zežat. Ti se še nikoli v življenju za nič nisi sama odločila.« Ko sprejema Ladino darilo – frfotavo oblekico –, ni preveč navdušena. Ob pomerjanju čevljev, ki sodijo zraven, pravi, da jo malo tiščijo, Lada pa: »Ne sekiraj se, definitivno so tvoja številka, jih boš že razhodila.« Pravi šok za Lado je novica, da prihaja Anita kolegica na večerjo. »Od kdaj pa ti vabiš kolegice iz službe na večerjo?« je zaprepadena. Pojavi se Stela, prijazna, vesela,

Jette Ostan Vejrup

živahna in odločna. Lada jo na začetku skuša omajati v prepričanju, da npr. Amerika ni kraj, kjer bi hotela živeti, češ, da najbrž še nikoli ni bila tam. Stela: »Žal vas moram razočarat, bila sem vsaj desetkrat po kakšen mesec ali dva.« In kaj ji ni bilo všeč? Hrana, samo zaradi slabe hrane ne bi mogla živeti tam. Lada ponovno uporabi preskušen prijem: »Se vam ne zdi, da so v življenju tudi važnejše stvari od hrane?« Stela pa mirno in suvereno: »Pravzaprav ne.« Prizor se zaključi z Ladinim kašljanjem. Zaletelo se ji je vino, ko je Stela rekla: »Anita, a veš, da ti prav pašejo kratki lasje.«

Zgodba se nadaljuje z očitki razočarane Lade, ker jo Anita ni nič poklicala, ta pa: »Saj bi lahko ti mene.« Lada: »Jaz tebe? Včasih si zmeraj ti poklicala. Brez izjeme. Ti si imela zmeraj kakšen problem, zmeraj si se hotela o čem pogovoriti.« Anite kritika ne iztiri. »Sicer pa je vseeno, katera prva pokliče,« reče spravljivo in radovedno vpraša, kako ji je všeč Stela. »V njeni družbi je zmerom veselo. Samo da stopi v zbornico, je tako, kakor da bi posijal sonček. Vse profesorje na naši šoli je že osvojila,« se navdušuje in presliši Ladin zbadljiv odgovor: »Saj to pa ni prav posebej težko.« Lada njenega navdušenja ne spregleda: »A tebi je torej zlezla v srce?« Sliši še kratek Anitin pogovor z mamo, s katero sta se pobotali, njen miren odgovor na Ladine grožnje, da jo bo mama spet hotela v svoje kremplje in jo bo morala ona vleči iz njih, teh krempljev, in iz depresije. »Ne se bat. Zdaj sem drugačna, kot pred petimi leti,« odvrne Anita. Lada ve, da jo je izgubila, da je nima več v svoji oblasti, saj celo na počitnice na otok, kamor sta hodili vsa leta, noče več, ampak izjavi, da bi šle po Stelinem predlogu skupaj na križarjenje z ladjo. Lada uvidi, da ima Anita novega gospodarja. Zato povabi Stelo na skrivni zmenek, o katerem naj Anita ne izve ničesar.

Nemoč v krču moči

Slišimo Ladin monolog o tem, kako je po njeni zaslugi Anita postala to, kar je danes: »Z vsem svojim bitjem sem skrbela za ta slabotni plamenček njene samostojnosti, novega življenja. (...) Čutila sem, da ni brez smisla, če zanjo žrtvujem ves svoj prosti čas. Želela sem si, da bi ta čudovita deklica spet našla samo sebe. In tako sva počasi, korak za korakom, postali, kar sva postali — najboljši prijateljici.« Zdaj se je vmešala Stela; lahko se zgodi, da bodo šla vsa njena prizadevanja in ves njen trud v nič. Da jo bo mati spet spravila pod svoj vpliv, pa ... Stela predlaga: »Mogoče lahko jaz, kot nova, nepristranska oseba v Anitini bližini, lažje presodim, kakšno je dejansko postalo njeno življenje.« Lada je ogorčena. Kakšna »nepristranska oseba«! Začne se zapletati z obtožbami, na katere Stela mirno reagira, kar jo spravlja v bes. Stela pa kar naravnost: »Veš, kaj mi pri tebi ni všeč? Tako si polna same sebe. «utim, kot da si kar naprej v nekakšnem krču, vsa napeta.« Lada besno: »Pri tebi mi gre na živce, ker čutim, da življenja ne jemlješ zadosti resno. (...) Površna in lahkomišelna si, dobesedno igraš se z Anitininim življenjem.« Stela ji pojasni, da je prav ona delala Anito nesrečno, ker ji ni dovolila stikov z materjo in je s tem poglabljala njen občutek krivde, saj se je želela pobotati.

Ladini očitki nezavedno izpovejo resnico: »Ko mi je pa rekla, da bi šla rada s tabo na križarjenje, mi je postalo jasno, da jo zgubljam. (...) Ne boš mi je vzela.« Stela: »Vzela?! Anita ni stvar, ki bi jo lahko kar vzela, draga moja.« Lada pa še kar naprej, da ne bo dovolila, da ji prevzame Anito. Stela začudeno, kaj da govori, saj sta z Anito samo prijateljici: »Govoriš, kot da se puliva za kakšnega frajerja. Jaz imam svojega fanta. Anita je res samo moja prijateljica.« Lada je še bolj ogorčena: »Tipa imaš, z njo pa se igračkaš za zabavo. Za zabavo mi jemlješ edino bitje, ki mi v življenju kaj pomeni. Zakaj pa ne greš s tem svojim fantom na križarjenje?« Onemi, ko zasliši odgovor, da bo šel tudi on zraven. O tem ji Anita ni nič rekla. »Posesivna si in ljubosumna. Do Anite se obnašaš, kot se je včasih njena mama. (...) Zakaj si tako odurno zoprna?« reče Stela Ladi, ta pa jezno, da v življenju nekateri dobijo vse, nekateri malo, nekateri pa ne dobijo nič. In ji še zabrusi, da je dobila bitko, a vojne ne bo. Ker da Anita ne more brez nje.

Ko si gledalci že skoraj oddahnemo, da bo naposled konec tega mučnega prizora sovraštva zaradi posesivnosti in ljubosumnosti, in Aniti želimo, da bi se znebila patološke Lade, ki zanemarja lastno hčer, nad Anito pa izživlja svojo »materinsko« moč in oblast, nam Gavran tega ne dovoli. Zgodbe o iskanju istovetnosti in »prijateljskih« odnosih ne zaključi s katarzičnim prizorom, ampak z vprašanjem, ki poraja dvom. Na svojih krilih ga prinese beseda — moški. Tisti moški, ki naj bi bil Stelin fant in bi šel z njimi na počitnice. Če ima namreč Stela fanta — čeprav ne vemo, ali ga ima res in ni morda lagala —, potem je vendar normalna in se z Anito ne gre posesivnih igrice, ki jih goni manko ljubezni, kar pri ženskah pogosto pomeni odsotnost moškega. Moškega v podobi očeta, pa moškega v vlogi partnerja, ki ga ni. In je tudi zato toliko samskih žensk, ki se patološko navežejo na svoje otroke (če jih sploh imajo) ali pa na »prijateljice«. Stela namreč vzame iz torbice mobilni telefon: »Halo, ljubica ... tukaj Stela ... pravkar sem končala pogovor s tvojo bivšo zaščitnico. Ne bo te večsekirala, zdaj si svobodna — celo na križarjenje greš lahko, lahko pa tudi na kakšen otok, če hočeš — ti odloči ... Zakaj, če je bilo mučno? Ni mi bilo ne odveč ne mučno — še všeč mi je bilo, se vidiva, čao!«

Zavezništvo v sovraštvu

Tudi druga zgodba — Kariera — pripoveduje o »prijateljskem« razmerju treh žensk. Dobivajo se vsako soboto, njihovi možje in otroci pa so »frej«. Precej so že popile, navdušene nad druženjem: »Meni se zdi blazno fajn, da se tako dobivamo (...). Blazno fajn je, da delamo v isti firmi, blazno fajn je, da smo zdajle skupaj.« Blazno fajn je, da se lahko pogovarjajo o dedcih. Recimo o tem, ali so jim zveste in kako seksajo. Kakšni fukači so. Ena misli, da so dedci še najboljši, kadar gledajo televizijo. Druga pa, da takrat, kadar »počeno tisto«. Dobra iztočnica, da »čekirajo«, kako to kdo počne. Olgi se z njenim ne da več. Ker »moj to počne, kot da bi gonil bicikel, zraven pa po ustih valja prižgano cigaro — da se pepel usipa name, on pa not pa ven pa not pa ven.« Greti se zdi to super. »Strast! Kje pa,« reče Olga, »prehiter je, ne misli na nič drugega kot samo nase.« Dubravkin obvlada tehniko.

Greta: »Se pravi, še eden z majhnim.« Se krohotajo in potem preklopijo na drugo priljubljeno temo, na pogovor o tisti kravi Sofiji — tajnici generalnega direktorja. Kakšno je zakuhala Olgi! Je bila že s šefom zmenjena, da bo šla lahko predvčerajšnjim prej iz službe, ker je imela njena hči nastop v vrtcu, pa Sofija ni pripravila pogodb za šefov odhod v Pariz in sta jih morale na hitro napisati. Adijo nastop! Tamala pa vik in krik. »Menda je sredi nastopa začela tulit, ker je opazila, da me ni. Obup. Zdaj pa že od včeraj sploh ne govori z mano.« Dubravka se ogorčena strinja: »To je res krivica — taka nesposobna in šlampasta baba pa je tajnica generalnemu direktorju, me tri, vse tako brihtne in po reglcih, pa samo tajnice navadnih šefov sektorjev. V čem je pička boljša od nas?« Greta: »Mogoče je boljša v tem, da ga je v pravem trenutku pofafala pravemu človeku.«

Naslednjič se vse tri dobijo na pogrebu. Na pogrebu tiste krave Sofije. Ampak mrtva sovražnica ni več sovražnica. Je uboga reva, ki je umrla v prometni nesreči. Pa tako fajn je bila! Tako sposobna in tako prijateljska do vseh. Ah! Med besedovanjem opazujejo, kako so oblečeni pogrebci. In že imajo novo kost. Sofijino sestro. Sramota, kako je oblečena! Dubravka: »V minici na pogrebu lastne sestre, je pa res brez okusa — takoj se vidi njen nivo.«

Zdaj se začne tekma za izpraznjeno mesto tajnice generalnega. »Prijateljice« uporabijo enak prijem — telefonirajo moškim, ki bi jim lahko pomagali, da bi na razpisu dobila mesto »jaz, in ne oni dve kravi, ki se tudi grebete zanj.« Olga kliče enega od svojih »mačotov«, mu zagotovi, da nima biti kaj ljubosumen na njenega moža, saj se ve, koga ima rada. In se zmeni z njimi v istem, »najinem« hotelu. Da bo le urgiral, da se Greta in Dubrovka ne prigrebata do tajniškega mesta. Dubrovka kliče člana uprave. Jasno, da bo o vsem pomembnem najprej poročala njemu, ko bo tajnica, samo da se ne bi vrinila Greta ali pa Olga ali pa katera tretja. Greta kliče poslanca, ki je generalnemu takrat pomagal pri tistem zakonu o uvozu, da je šel v parlamentu skoz. Jasno, da bo vzel mene, Če se boš ti zavzel zame, žvrgoli Greta »Je pa en problem, veš, zvedela sem, da se za to službo grebete še tajnici dveh drugih sektorjev — Dubravka pa Olga ...«

Spet je sobota. To pot sta skupaj samo dve: Dubravka in Olga. Greta, tista ki je prosila poslanca, ne bo prišla. »Princesa nima časa. Generalni v ponedeljek potuje v Francijo, v Pariz — dela ima, »da se ven ne vidi.« Ker gre v Pariz tudi ona. Olgo skoraj kap — da gre Greta res z generalnim v Pariz? »Da mu ga bo pofafala tam v Parizu?« retorično sprašuje Dubravko. Ta misli, da sta to itak opravila že v Zagrebu. Olgo zanima, ali Dubravka kaj ve o tem ali se ji tako samo zdi. Dubravka: »To je pa ja logično. Kot tajnica ima precej manj izkušenj kot ti ali pa jaz. No, vidiš, pa se je vseeno odločil zanj. Čez noč je postala tajnica generalnega, dobesedno »čez noč.« Tudi Olga ve: »Ah jebiga, tako je življenje — kurbam je zmeraj boljše postalno kot ta poštenim.« In potem začneta že znano: Kako je — ne Sofija, ki je že mrtva, ampak njuna »prijateljica« Greta — šlampasta, lena in cagava, skratka, nemogoč značaj. Najbrž bosta potem nadaljevali še o tem, kako fukajo dedci, pa da so itak vsi glih, za nobeno rabo — a Gavranu tega ni treba pisati, ker je že prepričljivo izpisal vedenjski vzorec »prijateljic«. In gledalci vemo,

da so problemi prav naši vzorci. Na ljudi in stvari gledamo v skladu z njimi in ne zmoremo nevtralnega, prostega pogleda. Vzorci nas označujejo, po njih dihamo in živimo. Če bi hoteli, če bi zares hoteli spremeniti sami sebe, bi morali spremeniti svoje vzorce. Kar je strahotno garanje, nezanimivo tudi za dramatiko.

Groza zaradi užitka drugega

Gavranova igra zlasti v zgodbi z naslovom Ljubezen pritrjuje psihoanalitski tezi, da je razlog ljubosumja in sovraštva zavidanje ugodja drugega, užitek drugega. Tretja avtorjeva pripoved govori o dveh sestrah, ki že sedem let nista govorili druga z drugo, že sedem let se nista videli, zdaj pa je materi — prav tisti sosedi, ki ima zaradi Anitine poplave uničen strop v kopalnici — za praznovanje šestdesetega rojstnega dne uspelo spraviti obe pod isto streho. Prva pride Nena, ki najde mamo pri gospodinjskih opravkih, jezno zaradi sosedine poplave: »Tako je to zdaj, ko ženske živijo kar same — brez moškega. V šoli je imela pouk, medtem ji je pa zalilo kopalnico. »e bi imela doma dedca — se to ne bi zgodilo. Zato ti pa pravim in še enkrat ponavljam — ženska s stanovanjem rabi dedca. Tudi ti bi morala misliti na to, ne pa da živiš kar sama, pa boš zdaj zdaj petintrideset ...« Nena se brani, da ji je ljubše živeti sama. Mama pa, da se je treba poročiti, treba je imeti otroke. »Kaj bi jaz brez svojih vnučkov,« pravi in vzame v roke njuno fotografijo. Nenina rana zakrvavi. Noče pogledati fotografije, noče se pogovarjati o Jasni, ki ji je speljala fanta in je zdaj srečno poročena mati teh dveh fantičev: »Kako naj je ne sovražim, kako naj je ne preziram? Ti mi tukaj mahaš pod nosom s fotografijo njenih otrok — to bi morala biti moja otroka. A razumeš, da je moje življenje uničeno zaradi nje?« Zanima jo, če pride babica. Ne bo prišla, ker ima v domu upokojencev prireditve, na kateri nastopa. Pri dvaindevetdesetih. Marija: »Zmeraj je bila malo čez les. Žal mi je, da nisem tudi jaz taka. Žal mi je, da ti nisi taka. Lažje bi nama bilo v življenju. Nikoli ni pustila, da bi jo karkoli povozilo, ne drugi, ne stiska, ne krize.«

Potem pride Jasna. Sovražne Nenine besede ne ustrezajo mamini želji, da bi se pobotali. Pri mizi protokolaren pogovor o mamini kuhi. In potem to, kar dela družino družino. Spomini. Spomin na ljubega očka, ki je zmeraj kaj zamočil, ga kaj polomil, potem je pa reševal situacijo. Z njim ni bilo nikoli dolgčas prav zato, ker je bil tak. Potem Nena ne zdrži več in sovražno sika na sestro, da bi jo prizadela. Tako zelo si želi, da bi jo prizadela, da bi se ji maščevala, ker je ona pred leti prizadela njo. Ko gre sestra za hip iz kuhinje, ji mama pove, da se je ločila, mož jo je zaradi noseče študentke zapustil. V hipu je za Neno vse drugače.

Izginil je objekt sestrinega ugodja, njeno sovražstvo se topi. Dokončno se raztopi, ko sliši Jasnino zgodbo. Ta sanjani, ta zavidanja vredni mož je bil okrutnej, ki se nikoli ni zmenil ne za svojo ženo ne za otroka. Šarmiral je vse, kar je hodilo ženskega naokoli, pil in se zabaval, do žene pa je bil grob in nesramen. Z njim se je poročila, ko je zanosila. Prvič je šla z njim ven, ker jo je on nagovarjal, saj se je hotel maščevati Neni po njenem usodnem prepiru. Hotel jo je prizadeti. Napil jo je in izrabil, ona pa ni hotela izpasti lahka ženska in je razmerje nadaljevala. Nikoli ni bila srečna z njim. Na sestrično zavist odgovori: »Najin zakon je bil en sam pekel. Ti si ves čas lebdela

nekje med nama. Kot moja slaba vest. Kot njegova nedokončana ljubezenska zgodba.« Ko Jasna opisuje svoj pekel, se Neni rana celi. Zaceli se, ko pove še svojo zgodbo; kako je postala tipična samska ženska, ki ji gredo vsi na živce. Strah pred moškimi je nezaveden strah pred tem, da bi bila ponovno zapuščena, vemo gledalci Gavranove igre. Jasna se do konca izpove: »Moje življenje se mi gnusi, gnusim se sama sebi, zato ker sem pristajala na vse to — na to ponižujoče životarjenje.« Nena: »Jaz pa sem ti vsa ta leta zavidala.« Jasna se razjoče. Nena ji položi glavo v naročje. Jasna pravi: »Oprosti.« In Nena: »Ti oprosti meni.« Nena se spomni, kako je bilo, ko sta bili še majhni, kako sta se tolažili, kadar ju je bilo strah teme ali pa se je katera z jokom zbudila iz hudih sanj. Takrat sta si zmeraj kaj zapeli in ni ju bilo več strah. Spomnili sta se. Spomnili včasih povežejo najmočneje. In potem je zopet klic za Neno, že tretji, četrti ta večer. Klical jo je znanec, da bi za praznike šli skupaj v gorsko kočjo. Prej, dokler je še krvavela, se je otepala, zdaj reče brez strahu: »Prav, pa grem z vami, zakaj pa ne, se bomo dobro imeli ...« Njena rana je zaceljena, družinska skupnost zakrpana. Ob koncu mami povesta, da bosta to nočostali pri njej. Marija srečna objame hčerki: »Danes ne bomo šle spat. Naklepetale se bomo, kot smo se včasih.«

Prvotno besedilo življenja

Na to, kaj postajamo, usodno vpliva naše otroštvo. *Prvotno besedilo življenja* (naslov imenitne knjige Alenke Puhar) nas zaznamuje najbolj. Zato Miro Gavran eno zgodbo — *Vrtec* — posveti trem malim deklicam. Če sledimo družbeni konstrukciji spolov, so deklice ženskega spola tudi zato, ker se igrajo s punčkami. Danes večina z barbicami. Že majhne, stare tri in štiri leta, se zanimajo za »tisto stvar«. Kaj delata oči pa mami. Vedo, kako pomembni so moški. Brez moških ženske ni — na to igra reklamna industrija, na to vižo so narejene barbice. Zato imajo ob sebi nujno Kena. Ko bo Dada velika, »se bom položila s Kenom. Potem bo pa Ken moj mož.« In se razvije pogovor o tem, s kakšnim se bo katera poročila. Ker v to, da se je poročiti treba, dvoma ni. Dada bo imela potemtakem Kena, Bibin mož bo imel blond lase pa brke, od tretje bo pa plešast kot njen ati. Potem se Gavranove deklice gredo, kar smo se šle vse: jaz imam, ti pa ne, moja je, tvoja ne ... Med besednim tekmovanjem letijo tudi noži: Da ne bo Mimine mame v vrtec na nastop, ker je itak nikoli ni, saj je ves dan v službi. Ja, pa bo pjišla!« »Ne pa ne bo! Ja, pa bo, je objubija (in kot gledalci vemo, je zaradi tiste krave Sofije, ki je vse zamočila, res ni bilo). Prvotno besedilo življenja je lahko tudi svetlejšje. Biba, ki je samo eno leto starejša od kregajočih se prijateljic, že ve: »Joj, kaj šta vidve trapašti, da še kar naprej nekaj kregata in vse šorte govorita.« Oni dve pa še naprej, zdaj proti njej. Dada: »Ti si tud tlapasta!« Mima: »Pa si jes tlapasta!« In ti? Nisi tudi ti trapasta? In jaz, kaj nisem taka tudi jaz, se zasliši glas, ko vse tri deklice že obmolknejo in je na vrsti nov prizor.

Zadnja zgodba. Naslov: Dom upokojencev. Nastopajo: Karolina, 92 let, Agneza, 88 let, Luiza, 87 let. Vse tri živahne, da je kaj. Kot male tri in vse nastopajoče v srednjih letih, se kregajo tudi stare. Prepričani se vrsti okoli istega

— okoli moških. Luiza Karolini, da je opazila, da je nekaj jezna nanjo. Ta se ne spomni takoj, a ko se, se razjezi, zakaj da lazi za Lukom: »Ti, ti, coprnica! Sem te videla, kako ga gledaš, kadar šahira z drugimi upokojenci.« »A da je prepovedano gledati ljudi, kako igrajo šah?« se sprašuje Luiza. Karolina pa: »Ja, njega je prepovedano, ker ga imam jaz na muhi, že odkar je prišel v naš dom.« Luiza pa je presenečena, kako da je štartala na osemdesetletnika pri svojih dvaindevetdesetih. Naj bo kar tiho, saj jih ima sama že sedeminosemdeset. Luiza jezna: »Mlajša sem pa že od tebe.« Karolina odrezava: »Zato pa slabše zgledaš. Tudi tebe bom pokopala.« Ne, ne boš, ja, pa bom, se zasliši tisti pradavni refren z začetka našega časa ... Že dobro, da pride Agneza, ki sporoči: direktor doma zahteva, da morajo prav one tri nastopiti ob dnevu državnosti. Tukaj v domu, v slavnostni dvorani. Če ne, bo vsem trem ukinil posladek po kosilu. »Ne,« se zgrozi Katarina, »za posladek sem pa pripravljena tudi plesat, ne samo pet.« Luiza tudi. Agneza pa že priganja, da je treba ustanoviti trio in začeti z vajami.

Zaključni prizor nas razvedri. Agneza, Luiza in Karolina ustanovijo trio *Revma* — najstarejši trio na Hrvaškem, se glasi najava nastopa po zvočnikih doma upokojencev — in za praznik državnosti veselo zapojejo pesem Ljubim te: »Ljubezen je prečudovita stvar,/ ljubezen je najlepši dar ...« In tako nam povedo, pojoče starke, da nismo gledali samo igre *Vse o ženskah* — pri čemer sem se spraševala, mar gre res za ženske v množini ali za številne plasti posamezne ženske duše —, temveč predvsem igro o ljubezni. O velikanski potrebi po tem, da bi bili ljubljani. In strahotah, če nismo. »e nas ne pridejo gledat na nastop v vrtec, če nam sestra spelje fanta, če zgubimo oblast nad prijateljico, če druga dobi zaželeno službo, če mi bo dvaindevetdesetletnica speljala moškega, meni, pet let mlajši, če ... Brez ljubezni mi živeti ni ... odzvanja napev neke popevke iz preteklosti. Miro Gavran to pokaže tako, da kljub komedijantskim potezam njegovih junakinj vemo, da gre za čisto resnico. Za resničnost samo.

Gale Berkowitz

KOL'KOR PRIJATL'Č, TOL'KO LET**Alternativa boju ali begu**

Prelomna raziskava na univerzi UCLA ugotavlja, da so prijateljstva med ženskami nekaj posebnega. Vplivajo na to, kakšne smo in kakšne še bomo. Umirjajo naš burni notranji svet, zapolnjujejo čustvene vrzeli v naših zakonih in nam pomagajo ohraniti zavedanje, kdo v resnici smo. Mogoče pa je njihov pomen celo še večji.

Znanstveniki danes domnevajo, da druženje s prijatelji lahko blaži tisto podhrtevanje v želodcu zaradi stresa, ki ga večina med nami občuti vsak dan. Omenjena raziskava na univerzi UCLA ugotavlja, da se ženske odzivajo na stres z izločanjem posebnih snovi v možganih, ki povzročajo, da sklepamo in vzdržujemo prijateljstva z drugimi ženskami. S to presenetljivo ugotovitvijo, so postavljeni na glavo rezultati petdesetletnih raziskav stresa, ki so vključevale predvsem moške. Pred objavo te najnovejše raziskave so bili znanstveniki v splošnem prepričani, da se v ljudeh, izpostavljenih stresu, sproži izločanje hormonov, ki aktivirajo telo, da se ali požene v boj ali pa, kar se da naglo, spusti v beg, kot razlaga dr. Laura Cousin Klein, docentka na oddelku za biobehavioristično zdravje na univerzi Penn State in ena od avtoric omenjene raziskave. Gre za starodavni mehanizem za preživetje, ki se je ohranil v nas še iz prazgodovinskih časov, ko so nas po savanah še preganjali sabljevski tigri.

Dandanes raziskovalci domnevajo, da imajo ženske širši vedenjski vzorec kot samo boj ali beg. Vse kaže, pravi dr. Klein, da se v odzivanju na stres pri ženskah med drugimi izloča tudi hormon oksitocin, ki omili težnjo po boju ali begu in žensko spodbudi, da se namesto tega ukvarja z otroki ali se druži z drugimi ženskami. Raziskave ugotavljajo, da se pri ukvarjanju z otroki ali druženju s prijateljicami sproščanje oksitocina še poveča, kar še dodatno blaži stres in deluje pomirjujoče. Pri moških pa tega pomirjujočega učinka ni, pravi dr. Klein, ker testosteron — ki ga moški v stresnih situacijah proizvajajo v velikih količinah — očitno zmanjšuje učinkovanje oksitocina. Estrogen pa ga po vsej verjetnosti povečuje, še dodaja dr. Klein.

Zasluge za odkritje, da se ženske na stres odzivajo drugače kakor moški, imata znanstvenici, ki ju je nekega dne med klepetom v laboratoriju na univerzi UCLA prešinila zanimiva misel. »Šalili sva se o tem, kako se laborantke, kadar so pod stresom, zberejo, pospravijo laboratorij, si privoščijo kavo in držijo skupaj,« pravi dr. Klein. »Moški pa se v stresnih situacijah zmeraj zavlečejo kam na samo. Kasneje sem sodelavko, raziskovalko Shelley Taylor, opozorila na to, da skoraj 90 odstotkov raziskav o stresu zajema samo moške. Pokazala sem ji podatke iz svojega laboratorija in obe sva v trenutku vedeli, da sva odkrili nekaj izrednega.«

Dr. Klein in dr. Taylor sta uskladili svoje delo in se začeli sestajati z različnimi znanstvenicami z različnih raziskovalnih področij. Zelo hitro sta ugotovili, da je bila s tem, ko raziskave o stresu niso zajemale žensk, storjena huda napaka: dejstvo, da se ženske odzivamo na stres drugače kot moški, je odločilnega pomena za naše zdravstveno stanje.

Najbrž bo preteklo še nekaj časa, preden bodo nove raziskave odkrile, kako nas ženske oksitocin dejansko spodbuja, da skrbimo za otroke in se družimo med seboj, pri tem bo pojem »skrb in druženje«, ki sta ga uvedli dr. Klein in dr. Taylor, mogoče pojasnil tudi to, zakaj ženske praviloma živimo dlje kot moški. Številne nove študije potrjujejo, da socialne vezi zmanjšujejo pojav bolezni, ker znižujejo krvni pritisk in holesterol ter upočasnjujejo utrip srca. Prav nobenega dvoma ni, pravi dr. Klein, da s pomočjo prijateljev živimo dlje.

Z eno od raziskav je bilo na primer ugotovljeno, da se pri ljudeh, ki šest mesecev živijo popolnoma brez prijateljev, poveča smrtnost. Druga raziskava pa je potrdila, da se je pri tistih, ki so imeli v obdobju devetih let večje število prijateljev, smrtnost zmanjšala za več kot šestdeset odstotkov.

Prijatelji nam tudi pomagajo, da živimo bolje. Znana študija o zdravju medicinskih sester s harvardske medicinske šole ugotavlja, da več kot imajo ženske prijateljic, manjša je verjetnost, da se bodo pri njih v leti razvila razna obolenja, in večja je verjetnost, da bodo v življenju zadovoljne. Glede na prepričljive rezultate so raziskovalci prišli do zaključka, da je ne imeti zaupne prijateljice za zdravje prav tako škodljivo kot kajenje ali prekomerna teža.

To pa še ni vse. Ko so raziskovalci opazovali, kaj se dogaja z ženami ob smrti njihovih mož, so odkrili, da tiste, ki imajo zaupno prijateljico, očitno bolje prestanejo to hudo življenjsko preizkušnjo, saj ta ne ogrozi njihovega fizičnega zdravja in jim ne vzame volje do življenja. Tiste brez prijateljic jo odnesejo precej slabše. Če torej drži, da prijatelji zmanjšujejo stres, s katerim smo v dandanašnjem življenju tako obremenjeni, če nas prijatelji ohranjajo pri zdravju in nam celo podaljšujejo življenja, zakaj si je potem tako težko utrgati čas za druženje z njimi? To je vprašanje, ki si ga zastavlja tudi raziskovalka dr. Ruthellen Josselson, doktorica znanosti, soavtorica raziskave *Najboljši prijatelji: radosti in tegobe dekliških in ženskih prijateljstev* (Three River Press, 1998). Naslednji odstavek iz pravkar omenjene raziskave se mi zdi zelo zelo resničen, vse ženske bi si ga morale vtisniti v zavest, tako da ne bi nikoli, res nikoli zanemarile svojih prijateljic.

Ob pomanjkanju časa zaradi prezaposlenosti z delom in družino, najprej začnemo opuščati stike s prijateljicami, razlaga dr. Josselson. Nenadoma si ne vzamemo več časa zanje. Prav to pa je narobe, saj ženske druga drugi dajemo moč. Druga drugo napajamo z energijo. Ženske potrebujemo prostor zase, kjer se lahko pogovarjamo po svoje — tako, kakor se pač pogovarjamo ženske med seboj. To je zelo terapevtska izkušnja.

S spletne strani UCLA prevedla **Alenka Klabus Vesel**

Bernarda Oman, Jette Ostan Vejrup, Karin Komljanec

BELEŽKA O MIRU GAVRANU

Leta 1961 rojeni Miro Gavran trenutno velja za najbolj igranega avtorja v Evropi in uprizoritve njegovih besedil so brez izjeme uspešnice. Dobro znan in priljubljen je tudi v Sloveniji. Kot dramatik je debitiral leta 1983 z uprizoritvijo Kreontove Antigone v gledališču Gavela v Zagrebu.

Po študiju dramaturgije na zagrebški Akademiji za dramsko umetnost je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja deloval kot dramaturg v zagrebškem Teatru ITD in kasneje postal tudi njegov umetniški vodja. Leta 1995 je v Zagrebu ustanovil in vodil gledališče Epilog, kjer se je preizkusil tudi v režiji lastnih del. Pravi pa, da kljub obetavnim režijskim poskusom, režijo svojih del raje prepušča tistim ljudem, ki to počnejo bolje od njega, sam pa se posveča predvsem pisanju. Leta 2002 je ustanovil gledališče Gavran, ki ga vodi skupaj z ženo, igralko, Mladeno Gavran.

Do danes je napisal več kot trideset iger in doživel več kot 120 njihovih premier na Hrvaškem, na Nizozemskem, v Združenih državah Amerike, v Sloveniji, na Poljskem, v Bolgariji, na Madžarskem, v Bosni in Hercegovini itd. Med njegove pomembnejše igre so Čehov je *Tolstoju reka o z bogom*, *Noč bogov*, *Mož moje žene*, *Kad umire glumac*, *Zaboravi Hollywood*, *Veseli četverokut*, *Othelo sa Suska*, *Freudov pacient*, *Kako ubiti predsednika* in seveda *Vse o ženskah*. Gavranovo največkrat uprizorjeno besedilo pa je *Ljubezni Georga Washingtona*, ki so ga igrali kar v sedemnajstih državah sveta, medtem ko so njegova dela prevedena v vsaj dvajset jezikov. Sam priznava, da se v dramatici rad poigrava z usodami slavnih ljudi. Dramatizacije posameznih epizod iz njihovih življenj se loti tako, da najprej skrbno preuči vire in si zatem izmisli možne in verjetne dogodke, srečanja in zaplete. V drugi polovici svojega opusa pa se posveča usodam vsakdanjih ljudi, ki se zapletajo v duhovite komedijske voze. H Gavranovi popularnosti pri občinstvu gotovo prispeva vedrina, ki preveva vse njegovo dramsko delo. O njegovem umetniškem ugledu pa pričajo številne mednarodne literarne in gledališke nagrade. Med njimi moramo omeniti nagrado European Circle za izjemen prispevek pri promociji evropskih vrednot na področju kulture, ki mu jo je lansko leto podelilo Evropsko gibanje. Leta 1999 pa je med drugim prejel tudi nagrado European Time International Literary Award kot najboljši avtor z območja srednje Evrope.

Miro Gavran je napisal tudi več romanov, kratkih zgodbin in proznih del za otroke, za katere je dobil v številnih mednarodnih literarnih nagradah. Tako nas ne preseneča, da je poleg ruskega avtorja Nikolaja Koljade edini živeči avtor, ki ima zaradi svoje izjemne produktivnosti in popularnosti svoj gledališki festival. Ta pa se v nasprotju s pričakovanji ne odvija v Zagrebu, ampak v Bratislavi na Slovaškem.

Iz več virov prevedla in priredila **I. R.**

Miro Gavran

ALL ABOUT WOMEN

Sve o ženama, 2000

First Slovenian production

Opening January 15th 2005 on the Small Stage

Translator **ALENKA KLABUS VESEL**
Director **BARBARA HIENG SAMOBOR**
Set designer **ANDREJ ERJAVEC**
Costume designer **ALAN HRANITELJ**
Composer **MILKO LAZAR**
Language consultant **BARBARA ROGELJ**
Author of the video **KARPO GODINA**
Cameraman **TONE STOJKO**
Light designer **ANDREJ KOLEŽNIK**

Stage manager and prompter **Sanda Žnidarčič**
Technical director **Janez Koleša**
Stage foreman **Matej Sinjur**
Head of technical coordinators **Roman Benda** and **Branko Tica**
Sound master **Sašo Dragaš**
Head of lighting masters **Andrej Koležnik**
Head of hairstylist **Jelka Leben**
Head of wardrobe mistresses **Angelina Karimovič**
Property masters **Borut Šrenk** and **Sašo Ržek**

The set was made under the supervision of master **Vlado Janc** and costumes under the supervision of mistresses **Branka Barbarič** and **Branka Spruk** in the ateliers of the Ljubljana City Theatre.

Igrajo

Lada, Greta, Nena, Karolina **KARIN KOMLJANEC**
Anita, Dubravka, Marija, Agneza **JETTE OSTAN VEJRUP**
Stela, Olga, Jasna, Luiza **BERNARDA OMAN**

Girls on video are **Ana Vatovec** (Mima), **Lucija Ostan Vejrup** (Biba) and **Izabela Milanez** (Dada)

INFORMACIJE O PREDSTAVAH MGL DOBITE

- pri blagajni MGL v Gledališki pasaži med Čopovo in Nazorjevo ulico v Ljubljani, ki je odprta vsak delavnik od 12. do 18. ure in uro pred predstavo
- v mesečnem sporedu predstav, ki ga abonenti, imetniki osebne in poslovne kartice MGL in tudi vsi drugi, ki to želijo, prejmejo po pošti, prav tako pa je brezplačno na voljo pri blagajni MGL
- na spletni strani **www.mgl.si**
- s sporočili SMS Mestnega gledališča ljubljanskega
- v dnevnem časopisju
- na radiu
- na Facebooku, Twitterju in Instagramu